

9. מבחן קיצון

מבחן קיצון מקרו-כלכלי למערכת הבנקאית על יסוד תרחיש אחיד, 2014–2015

א. כללי

החל משנת 2012 הפיקוח על הבנקים עורך למערכת הבנקאית מבחן קיצון מקרו-כלכלי על יסוד תרחיש אחיד. התאגידים הבנקאיים נדרשים לאמוד את תוצאות התרחיש באמצעות המתודולוגיות השונות שהם מפתחים, ובמקביל לכך הפיקוח על הבנקים עורך את המבחן במתודולוגיה אחידה.

מבחני הקיצון תורמים להבנה של הסיכונים הנשקפים הן למערכת הבנקאית בכללותה והן לכל בנק בנפרד, והם מהווים סטנדרט בין-לאומי שיסודו בהמלצות ועדת באזל. אופיים של תרחישי הקיצון נקבע מדי שנה לאחר ניתוח הסיכונים הפוטנציאליים הנשקפים למערכת הבנקאית והתפתחותם בתקופה האחרונה, הערכה של ההסתברות להתממשות התרחיש, הפקת לקחים ממשברי העבר, וגיבוש תובנות ממבחני הקיצון שנערכו בעבר בישראל ובמדינות אחרות. תרחיש הקיצון אמור להיות חמור אך סביר (severe but plausible) ולשקף את הסיכונים העיקריים שהמערכת הבנקאית חשופה להם בהווה.

החל מהשנה שעברה הפיקוח על הבנקים גם משלב את מבחן הקיצון האחיד בתהליכי ההערכה הפיקוחיים (SREP), ושילובו כולל התייחסות כמותנית ואיכותנית. במקביל לכך התאגידים הבנקאיים⁶² נדרשים לשלב בתהליך הפנימי להערכת נאותות ההון בבנקים (ICAAP). הדבר נועד להפוך את תהליך המבחן לכלי שמסייע להעריך את עמידותה של המערכת הבנקאית, להבטיח את קיומה של רמת הון מספקת, לבחון את תכנון ההון של הבנקים, לקבוע את דרישות ההון ולנקוט פעולות אחרות במידת הצורך – וזאת בהתאם לפרקטיקה המיטבית הנהוגה בעולם. נוסף על כך תהליך זה מאפשר לבחון את יכולתם של הבנקים לערוך מבחן קיצון אחיד על יסוד מודלים ומתודולוגיות סדורות, והוא תומך בהבנת מוקדי הסיכון בתאגידים הבנקאיים תוך חיזוק הדיאלוג הפיקוחי עמם.

להלן נציג את מאפייני התרחיש ואת תוצאות המבחן שערך הפיקוח על הבנקים.

ב. התרחישים

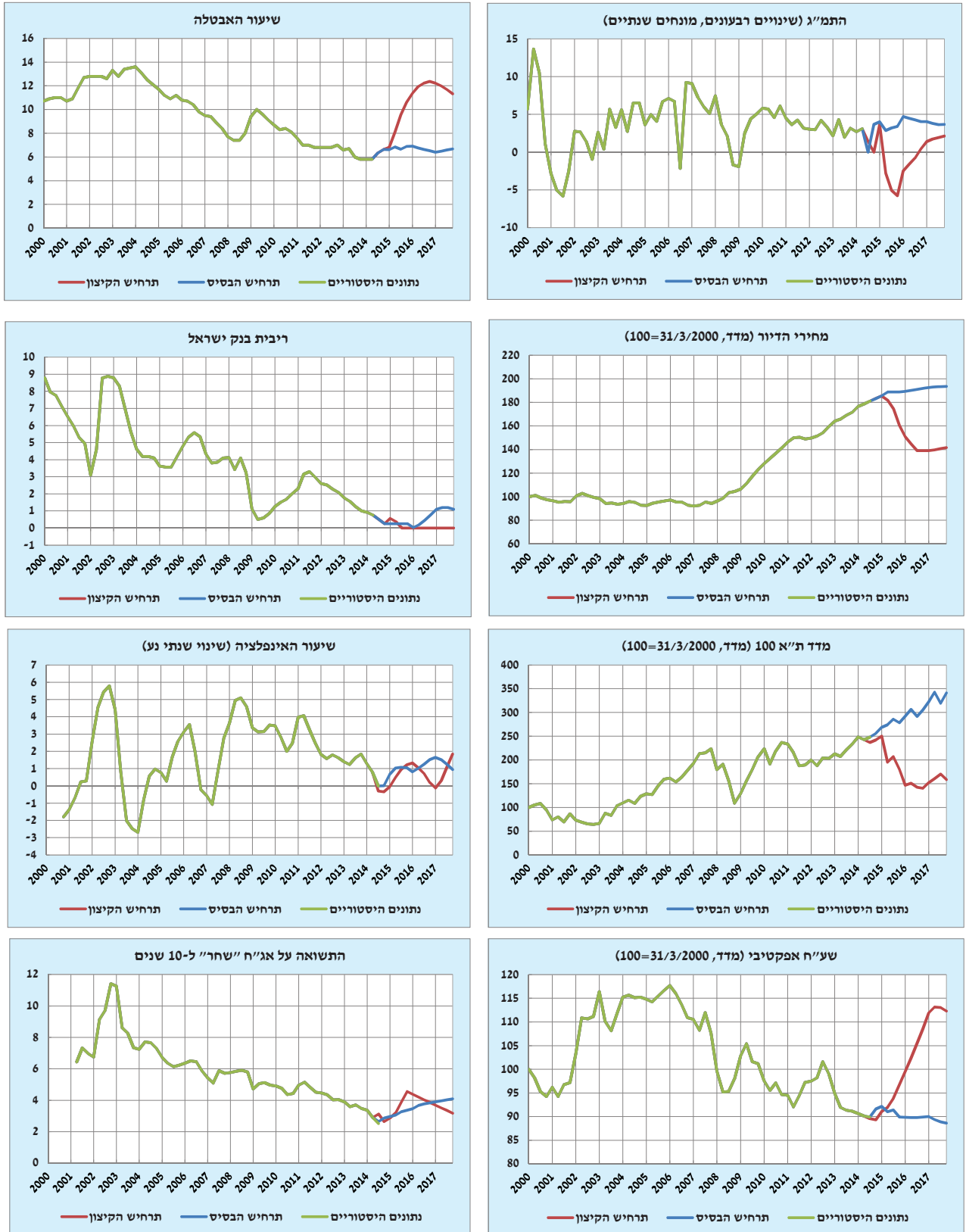
ביסוד המבחן שני תרחישים, תרחיש בסיס ותרחיש קיצון. תרחיש הקיצון מאופיין ברמת חומרה גבוהה והפרמטרים שבו מותאמים למוקדי הסיכון העיקריים במשק הישראלי ובעולם וכן במערכת הבנקאית. אופק התרחיש 13 רבעונים ונקודת ההתחלה – 30 בספטמבר 2014.

תרחיש הבסיס: ערכי המשתנים בתרחיש זה מבוססים על תחזית המקרו של בנק ישראל, על התחזיות של גופים בין-לאומיים לגבי ההתפתחויות העולמיות, ועל הערכות נוספות לגבי התפתחות הכלכלה – כולן נכונות למועד שבו גובשו התרחישים.

תרחיש הקיצון: תרחיש הקיצון המקרו-כלכלי כולל זעזוע מקומי חמור שמקורו בהידרדרות במצבה הגיאוגרפי של ישראל, לצד זעזוע גלובלי כתוצאה מהאטה משמעותית בכלכלת אירופה והאטה מסוימת בכלכלת ארה"ב. שני הזעזועים מובילים לירידה חריפה בהיקף הפעילות המקומית בישראל, וזו מתבטאת גם בירידה חדה בצריכה הפרטית ובפגיעה קשה בשוק העבודה ובשוק הדיור והנדל"ן. סביבת הריביות הנמוכה בעולם, לצד הירידה החדה בביקוש, מובילות להרחבה מוניטרית שנקטת באמצעות הפחתת הריבית לסביבת האפס. לצד הירידה בפעילות הריאלית חלה גם ירידה חדה במחירי הנכסים הפיננסיים והריאליים, על רקע תמחור חסר של הסיכונים בשוק האג"ח ומחירי הדיור הגבוהים.

⁶² חמש הקבוצות הבנקאיות (לאומי, הפועלים, דיסקונט, מזרחי-טפחות והבינלאומי הראשון) ושני בנקים עצמאיים (אגוד ירושלים).

נתונים מקרו-כלכליים היסטוריים והתפתחות התרחישים, 2000 עד 2017

המקור: נתונים היסטוריים - הלמ"ס, הבורסה לניירות ערך בתיא ועיבודי בנק ישראל. נתונים על תרחיש הבסיס ותרחיש הקיצון - עיבודי בנק ישראל.

פרק א': ההתפתחויות במערכת הבנקאות

לוח א'-27
השוואה בין משתגי המקרו העיקריים בתרחישי הקיצון שגבחנו בישראל ובמדינות נבחרות בעולם

אנגליה		אירופה		ארח"ב		ישראל		
תרחיש קיצון	נקודת התחלה	תרחיש קיצון	נקודת התחלה	תרחיש קיצון	תרחיש קיצון	תרחיש קיצון	נקודת התחלה	
3.9%	7.2	2.1%	10.7	4.6%	0.5%	4.6%	6.3	התוצר - ההתכווצות המקסימלית בתרחיש הקיצון
11.8	7.2	13.5	10.7	10.1	8.0	12.4	6.3	התוצר - הרמה המקסימלית בתרחיש הקיצון
4.2	0.5	-	-	0.1	5.3	0.0	0.5	שיעור האבטלה - הרמה המקסימלית בתרחיש הקיצון
6.6	2.1			2.0	4.0	2.95	0.6	הריבית המונוטורית ² - הרמה המקסימלית בתרחיש הקיצון
29%				-13%	-4%	24%		האינפלציה - הרמה הרבעונית המקסימלית/מינימלית בתרחיש הקיצון (במונחים שנתיים)
5.8	2.9			0.9	5.8	4.6	2.6	פחות בשע"ח ³
-28%		-20%		-58%	-28%	-44%		תשואות ארוכות טווח - הרמה המקסימלית/מינימלית בתרחיש הקיצון
-35%		-12%		-26%	-14%	-25%		מדד המניות - השינוי המקסימלי של המודד המוביל בכל מדינה
								מחירי הדיירות - השינוי המקסימלי במחלף תרחיש הקיצון

1) משך התרחיש: ישראל - 13 רבעונים, ארח"ב - 9 רבעונים, אירופה ואנגליה - 3 שנים.
 2) לא פורסמו נתונים לגבי הריבית המונוטורית של ה-ECB בתרחיש הקיצון שנבחר באירופה.
 3) בישראל - השיעור הנמנעל האפקטיבי, כולל את חין, חלש"ט, חדילי, האצרו (המטבעות של שותפות הסחר המרכזיות של ישראל); באנגליה - השיעור האפקטיבי מול סל מטבעות. פחות (+) יסוף (-) המקור: נתוני ישראל - עיבודי בנק ישראל, נתוני מדינות הזרות - ארח"ב: Federal Reserve, אנגליה: Bank of England, אירופה: EBA.

(איור א'-38) מראה כיצד מתפתחים המשתנים המקרו-כלכליים העיקריים בכל אחד מהתרחישים, (ולוח א'-27) מציג השוואה בין-לאומית של המשתנים העיקריים בתרחישי קיצון שנערכו במדינות נבחרות.

ג. המתודולוגיה והנחות

הפיקוח על הבנקים ערך את מבחן הקיצון האחד לשנים 2014—2015 תוך התבססות על הנחות מקובלות בעולם, ביניהן: במהלך התרחיש אין שינוי ביתרת הנכסים ובתמהיל שלהם; הבנקים אינם מגייסים הון נוסף; אין מביאים בחשבון את תגובותיהם האפשריות של הבנקים להתפתחות המשבר.

כדי לערוך את מבחן הקיצון אמד הפיקוח את השפעתו של התרחיש על הסעיפים העיקריים של הרווח וההפסד, על סעיפי המאזן ועל ההון העצמי רובד 1. כדי לאמוד את סיכון האשראי ואת מוקדיו העיקריים השתמש הפיקוח במגוון המודלים והמתודולוגיות שהוא פיתח לשם כך: מודלי לווין שקושרים בין המשתנים המקרו-כלכליים לבין הפסדי האשראי, ומתודולוגיות שמתבססות על מאגרי נתונים ברמת הלווה. נוסף על סיכוני האשראי אמד הפיקוח את סיכוני השוק – ההשפעות על תיקי האג"ח והמניות.

יצוין כי מבחן הקיצון האחד אינו כולל ניתוח של השפעת התרחיש על סיכון הנזילות ועל הסיכון התפעולי; נוסף לכך הוא אינו כולל השלכות עקיפות נלוות, כגון משיכת פיקדונות בידי תושבי חוץ, הורדות דירוג לבנקים ופגיעה באמון המשקיעים. המבחן מתמקד בהשפעתו הישירה של התרחיש על תיק האשראי ותיק ניירות הערך ועל הרווחיות של הבנקים.

ד. הממצאים

התממשותו של תרחיש קיצון מקרו-כלכלי מקומי בשילוב זעזוע גלובלי צפויה להשפיע על המערכת הבנקאית באופן משמעותי, אך לא נשקפת סכנה ליציבותה. המיתון הכלכלי יקשה על הלווים העסקיים והפרטיים לעמוד בהתחייבויותיהם, והבנקים ירשמו הפסדים גבוהים בתיק האשראי.

הפגיעה ברווחיותה של המערכת הבנקאית עלולה להיות חמורה ומתמשכת: הפסד מצטבר של למעלה מ-7 מיליארדי ש"ח ותשואה להון של (0.7%) בשנת 2015, של (-4.9%) בשנת 2016, ושל (-3.9%) בשנת 2017. יחס ההון העצמי רובד 1 של המערכת הבנקאית ייפגע, ובמהלך התרחיש הוא ירד מ-9.4% בספטמבר 2014 (תחילת התרחיש) ל-7.8% בסוף 2017 (תום התרחיש). יחס ההון העצמי רובד 1 בבנקים ינוע בטווח שבין 6.4% ל-8.8%, ורמות אלה מעידות כי כריות ההון מספיקות לספיגת זעזועים מקרו-כלכליים במשק הישראלי ובעולם. אולם יש לזכור כי התוצאות מציגות פגיעה ישירה במערכת הבנקאית, והן אינן מביאות בחשבון השפעות עקיפות והיזונים חוזרים (איור א'-39 ואיור א'-40).

הפגיעה המשמעותית ביותר ברווחיות הבנקים נובעת כאמור מהפסדי אשראי. במהלך שלוש השנים של התרחיש ירשמו הבנקים הפסדי אשראי בהיקף של כ-41 מיליארדי ש"ח (לפני מס), ואלה מהווים בממוצע הפסד שנתי בשיעור של 1.5%. כ-40% מהפסדי האשראי, 16.5 מיליארדי ש"ח, נובעים מהאשראי לענף הבינוי והנדל"ן ומהאשראי לדירור (הרחבה על תוצאות מבחן הקיצון בתיק האשראי לדירור מופיעה בסעיף 4). חלק מהפסדי האשראי מגיע בפיגור (בשנים השנייה והשלישית) ועלול להעצים את המשבר ולגרום פגיעה נוספת. אשר לתיק ניירות הערך, סך ירידות הערך יסתכם במהלך התרחיש בכ-3 מיליארדי ש"ח. הפסד זה אינו גבוה יחסית להפסדי האשראי, והדבר נובע מכך שריבית בנק ישראל יורדת במהלך התרחיש והתשואות על האג"ח ארוכות הטווח עולות במידה מתונה יחסית.

פרק א': ההתפתחויות במערכת הבנקאות

